

Булінг дітей з особливими освітніми потребами

Згідно з даними UNDP-Україна за 2018 рік, взятих з дослідження «Що українці знають і думають про права людини», найбільше в Україні дискримінують за такими ознаками:

1. Вік
 2. Інвалідність
 3. Сексуальна орієнтація
 4. Стан здоров'я
 5. Стать
- тощо [1].

Топ ознак, за якими дискримінують у школі (дані [дослідження](#), проведеного тією ж організацією у 2016 році [2]):

1. Діти з «особливою» поведінкою (неконтактні, нервові, гіперактивні тощо)
2. Діти з бідних сімей
3. Фізично слабкі діти, що не можуть себе захистити
4. Діти, що мають конфлікт з лідерами класу
5. Діти з недостатнім розумовим розвитком
6. Діти певних національностей

Діти з «особливою поведінкою» чи інвалідністю - це діти з особливими освітніми потребами. Саме вони, за низкою досліджень (і нема жодного, яке б показало інакший результат), є найвразливішою для булінгу групою [3].

Діти з інвалідністю, потрапивши в клас, негайно відокремлюються з колективу як «інакші».

У дослідженні [4], присвяченому булінгу дітей з ООП-І, виділяють такі найбільш вразливі групи:

- учні з важкими, легкими та помірними труднощами в навчанні
- учні, що мають проблеми з мовленням і мовою
- діти з явними фізичними особливостями
- діти з аутизмом та розладами аутичного спектру
- діти з розладами дефіциту уваги та гіперактивності (РДУГ)
- обдаровані діти
- діти зі специфічними труднощами навчання або дислексією, дискалькулією, дисграфією
- учні, що мають соціальні, поведінкові та емоційні труднощі.

Відсоток булінгу над дітьми з ООП-І - вражає високим. Його зазнають 83% дітей із труднощами в навчанні, 82 % дітей, які заїкаються, 70 % дітей з Розладами Аутичного спектру , 30% відсотків дітей із труднощами читання тощо/79/.

Діти з деякими типами інвалідності чи розладів частіше стають мішенями булінгу, ніж інші, особливо у підлітковому віці, коли особливості навчання, наприклад, вже згладжуються або відходять на задній план. Серед таких дітей, наприклад, діти з діагнозом Розлад дефіциту уваги з гіперактивністю та Розладами Аутичного Спектру [5]. Ці діти мають “специфічну” поведінку, а це саме та риса, за яку цькують найбільше. [6]

Чому ж діти з РАС і РДУГ зазнають аж такого цькування, особливо у підлітковому віці? Вважається, що більша кількість вербальних і фізичних нападок на носіїв цих діагнозів пов’язана з їхніми труднощами у соціальній взаємодії та нездатності читати соціальні сигнали. Діти з РДУГ є часто імпульсивні, виявляють миттєву *реактивну* агресію, є впертими та нездатними слідувати правилам чи підкорятися авторитетам. Крім того, діти з РДУГ мають відставання у психологічній зрілості приблизно на 3-4 роки, тобто у вас у класі, повному підлітків, може виявитися ще дитина за рівнем розвитку психіки, яка при цьому виглядає як дорослий парубок чи дівчина. Очевидно, що таку дитину не приймає підлітковий колектив. Такі діти часто не лише не поведуться відповідно віку, а й дозрівають з відчутним відставанням. Зрозуміло, що вони хутко виявляються аутсайдерами класу.

Все це є червоним прапором для булінгу з боку інших. Так само діти з синдромом Аспергера часто не вловлюють соціальні сигнали, які б дозволили вибудовувати прийнятні соціальні взаємодії, їм не вистачає плавності мовлення, вони надмірно чутливі до певних слухових або тактильних подразників і є дуже прив’язаними до рутин. Ці особливості розладу роблять їх чудовими кандидатами на булінг з боку нейротипових однолітків [6].

Діти з РДУГ повідомляють, що їх частіше б’ють, штовхають, шпиняють та дратують, ніж учнів без діагнозу. Булінг дітей з РДУГ має свої особливості: таких дітей здебільшого соціально ізолюють (у 42% випадків). Для нейротипових дітей цей відсоток становить 19. [7]

Названі вище категорії дітей потерпають не через сам діагноз як такий. Як ми бачимо, тут причиною булінгу стає їхнє неуміння будувати соціальні взаємодії відповідно віку. Це відставання у соціальних навичках є наслідком діагнозу, і будь-яка дитина, яка з тих чи інших причин гірше уміє соціально взаємодіяти з вищою ймовірністю піддаватиметься булінгу. Згадаймо: булять соціально компетентні діти, бо для булінгу потрібна потужна мережа соціальних взаємодій.

Але чому ще відсоток булінгу дітей з ООП-I такий катастрофічно високий?

Ще одним дуже важливим чинником булінгу дітей із такими діагнозами є незрілість емоційної регуляції.

Одне дослідження показало, що дефіцит регуляції емоцій відіграє дуже важливу роль щодо булінгу дітей. Діти, які демонструють дефіцит регуляції емоцій, з більшою ймовірністю зазнають знущань, оскільки їм не вдається впоратися з негативними емоціями за наявності навіть незначної провокації однолітків. Це призводить до емоційно нерегульованої поведінки.

Нерегульоване емоційне збудження заважає дітям з емоційно-поведінковими розладами розвинути ефективні навички розв'язання проблем і перешкоджає використанню навичок асертивного вирішення конфліктів і просоціальної поведінки [8]. У результаті, спостерігаючи ситуацію булінгу між дітьми, що мають поведінково-емоційні проблеми та дітьми без них, ми часто плутаємо, хто ж насправді є агресором. Про це хотілося б поговорити детальніше.

Уявляючи собі булінг дітей з ООПІ, ми маємо перед внутрішнім поглядом нещасних, пригнічених дітей, наприклад, у кріслі колісному. Так, такий булінг є, але у ситуації з дітьми із проблемами емоційної регуляції булінг часом набуває такої форми, що ми стаємо нездатні розрізнити, хто агресор, а хто жертва.

Керуючись стереотипом, що мішень булінгу виглядає нещасно та пригнічено, ми зовсім не приглядаємося до дітей, які поводяться виключно, проявляють агресію або навіть цькують інших. А таких жертв булінгу достатній відсоток!

У цей відсоток чи не найчастіше потрапляють якраз діти з ООПІ, яких дуже часто виключають зі школи (а в Україні це роблять першою справою!) за поведінку, яка нагадує "булінг" або є відверто агресивною. Хоча насправді вони не є булерами, а є постраждалими від булінгу, і зараз ми зрозуміємо, чому так відбувається.

Як ми говорили у найпершому модулі, для булінгу треба нерівність сил, а у випадку дітей з ООПІ вони апіорі не можуть бути у сильнішій позиції ніж діти без ООПІ. По-друге, у ситуації з булінгом дітей з ООПІ туману у очі наганяє ще те, що це справді є агресія, вона справді повторювана і виглядає як булінг. Хоча така агресія є нічим іншим як реакцією на булінг.

Булінг, спрямований на дітей з ООПІ, часто є не настільки помітним, як неадекватна реакція дітей з ООПІ на нього. Це можуть бути тихі обзивалки, або просто ізоляція, зачіпання речей, зумисне порушення рутин... Агресивна реакція дітей з ООПІ на такі речі буває настільки яскрава, що замість оздоровлювати шкільне середовище, адміністрація просто виключає зі школи "поганих" дітей. Тим самим зовсім ігноруючи першопричину такої агресивної реакції.

Чому ж агресія є? О, все дуже комплексно. Діти з ООПІ, як ми говорили, зазвичай мають нижчі соціальні та комунікаційні навички, ніж "типові" діти. Найчастіше, як ми згадували, булять за нетипову поведінку, а також булять тих, у кого слабші соціальні зв'язки. Діти з ООПІ виграють своє бінго, поєднавши ці два чинники, тому частіше за інших підпадають під булінг. Навички комунікації у них страждають, а психологічний розвиток часто відстає від норми для цього віку, тому вони реагують неадекватно з точки зору здорової людини. Чим спричинюють нові хвилі булінгу, соціальної ізоляції, а потім і виключення з школи.

Дослідження 1997 року показує, що дітей з ООПІ вдвічі частіше виключають зі шкіл. [Дослідження](#) британського уряду 2019 року дає цифру у 78%. Саме стільки було дітей з ООПІ чи з незахищених соціальних прошарків серед тих, кого виключили зі школи.

Велике британське дослідження 2015 року, де було опитано 11,166 десятикласників (*!!! у відео була допущена обмовка, коли було сказано "десятирічок" - авт.*), показало, що діти, які мають розлади нейророзвитку або психіатричні розлади, стають кандидатами номер один на виключення зі школи [9].

До розв'язання цієї проблеми треба підходити комплексно. Перш за все, зрозуміти, що дисциплінарні порушення з боку дітей з ООПІ часто продиктовані не "поганістю" дітей, а є реакцією на булінг. Діти з високими навичками у читанні соціального контексту та здатністю ефективно розбудовувати стосунки можуть місяцями непомітно цькувати "скажену" дитину, яка раз у раз видає бурхливі агресивні реакції. Саме ці реакції і бачить вчитель, а не те, що їх спричинило.

Виключення зі школи реактивних дітей не допоможе подолати шкільний булінг та нетерпимість до інакшості, бо ніяк не працює з передумовами проблеми.

Рішенням може бути розвиток комунікаційних навичок у класі, побудова продуктивної взаємодії між дітьми та залучення усіх дітей до шкільних активностей. Це робиться непросто, але розуміння того, що ніяких швидких рішень нема, уже має допомогти.

Література:

1. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016-2018) / Резюме дослідження; [С. Колишко, М. Паращевін, В. Яворський]; під заг. ред. Т. Печончик. – Київ, 2018.
2. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І. Бекешкіна, Т.Печончик, В.Яворський та ін.]; під заг. ред. Т. Печончик. – Київ, 2017. – 308 с
3. Kowalski, Robin M., and Cristin Fedina. "Cyber Bullying in ADHD and Asperger Syndrome Populations." Research in autism spectrum disorders 5.3 (2011): 1201–1208. Web.
4. McLaughlin, Colleen, Caroline Oliver, and Richard Byers. Perspectives on Bullying and Difference: Supporting Young People with Special Educational Needs And/or Disabilities in School. National Children's Bureau, 2012. Print.
5. Taylor, Lloyd A. et al. "Adding Insult to Injury: Bullying Experiences of Youth With Attention Deficit Hyperactivity Disorder." Children's health care 39.1 (2010): 59–72. Web.
6. Montes, Guillermo, and Jill S. Halterman. "Bullying Among Children with Autism and the Influence of Comorbidity with ADHD: A Population-Based Study." Ambulatory pediatrics : the official journal of the Ambulatory Pediatric Association 7.3 (2007): 253–257. Web.
7. CVITKOVIC, Daniela, Ena SIFNER, and Anamarija ZIC RALIC. "THE RELATION BETWEEN SCHOOL BULLYING AND VICTIMIZATION IN CHILDREN WITH ATTENTION DEFICIT/

HYPERACTIVITY DISORDER (ADHD)." *Journal of special education and rehabilitation* 3-4.17 (2016): 105–105. Web.

8. Fogleman, Nicholas D. et al. "Emotion Regulation Accounts for the Relation Between ADHD and Peer Victimization." *Journal of child and family studies* 28.9 (2018): 2429–2442. Web.
9. Paget, A., Parker, C., Heron, J., Logan, S., Henley, W., Emond, A. & Ford, T. 2018, "Which children and young people are excluded from school? Findings from a large British birth cohort study, the Avon Longitudinal Study of Parents and Children (ALSPAC)", *Child : care, health & development*, vol. 44, no. 2, pp. 285-296.